

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

48.

MAROSI TUTAJOZÁS

Tuskó Nagy Sándor bátyámnak a Marosról elejtett szavai: „virgonc egy bolondos folyó az” — nem hagytak nyugtomat. Lennie kell a kicsi hazában még olyan élőknek, aki megkóstolta végig.

Törjük is a fejünket, a Tisza tutajosával, hogy Marosjárt embert tud-e még? Vakarja az én öregem a kalap alatt, hogy ismert néhányat.

Elvesznek ám az idők során az emberek. Még a tutajosok is meghalnak hellyel-közzel.

Azért előkap emlékezte boglyájából pár nevet.

— Szekeres Pál, de elmúlt, tíz éve. Vesszős Jóska elutazott Földvárra. Sebős Miska, elköltözött az élők sorából. Kerek Károly! Az élhet! Velem koros, Makón lakott valahol. Bálint Pilánkás Ferenc is élhet, fiatalabb évjáratú nálam!

Ezt a kettőt érdemes lenne keresni.

— Tút a szénakazalban? Hol lakhatnak?

— Kerek gyerekek Makóra házasodott. Fiatalon került le Gyergyóból vagy Fogarasról? Nekem az olyan messzire van, hogy nem tudom a kettőt megkülönböztetni. Ez a Kerek a két háború között, mint harisnyás székely hurcolta hozzánk a famatériát. Miért, miért nem, egyszer csak itt felejtette magát, és aztán évekig a Szilvániában dolgozott.

Makóról járt be biciklivel, ha olyan volt az idő. Viccelődtünk vele. Tán Makón nem talál ná meg a kenyérét? Bűdös a hagyma meg a kapanyél? Nem is tagadta. A fenyők illata majdnem olyan fontos neki, mint a betevő falat.

Itt aztán volt belőle. Amikor vágtuk, hasítottuk, kitakaródzott az erdő. Adta ki magából azt a finomságos frisseséget. Ugye, aki abban nő fel, annak nehéz tőle elköszönni. Nem akárcinek mondta el a fenyőszurok utáni vonzalmát, mert hamar csúfolódásra állt a szája az ittenieknek is. Ha ledőlt fájrönt után, még susogtak is hozzá a csúf szájuak, ahogy az erdő szokott. De ezen nem mérgeződött a koma. Hagyta. Nem tud az alföldi arról, ami odafönt van.

Kerek Károly után karikázok. Fél nap alatt kivetette Makó, bár három utcával beljebb azt sem tudták, hogy létezik a világon. Ül a városvégi háza udvarán, két fiú unokájával sárkányt épít nádból, újságpapírból, mivel most ő a szárazdajka. A fiatalok odajárnak kenyérkereset után.

Mondom, azért keresem, hogy adja elő a Marost!

Játékos kedvű. Néz az asztal alá, a terítőt is felhajtja. Fönnhagytam a padláson? Feledékeny vagyok már az utóbbi időben! Vagy a lajbizsebben van?

Kotorássza, kihúz egy elrágott fogsízkálót.

— Összement egy kicsit, de olyan ez, mint a fűzfa. Le kell csak eresztetni az emlékezet elevenjébe. Kihajt.

— Itt az ideje. Eresszük. Tuskó Nagy Sándortól tudom, hogy maga a főntebbi években tutajjal járta a Marost.

— Jártam, nem tagadom, bár mostanság is járhatnám!

— Az olyan szép volt?

— Az olyan volt, mint valami gyönyörűséges álom. Azok a legszebb emlékeim. Ugye a fiatalok egyre előjönnek, ahogy öregszünk.

Magam, alig húszszor tutajoztam a Marost. De az apám ismeretei az enyémeke voltak. Nemcsak a subája, a tapasztalása is. Ő meg az apjától tudta a vizet, a rajta való megmaradást. Így aztán dugosló-dugig teli a láda.

Minden ott kezdődött, hogy megszülettünk. Én Atykán, Marosvásárhely, Korond, Pálháza háromszögében. A falu meg kicsi kupac. Kövön ül, erdő zűg körülötte. A szava a mienk.

Búzatermő földünk a sóbánya, az erdővágás, tutajeresztés. A 840 kilométeres Maros mentében tizen-húszan is ebből éltünk, akiket ismertem. Ősszel a hegyekben nyűttük a fenyőt, telente vontattuk a vizek partjára. Akkora havakban jártunk, kicsi ökreinknek csak a fülük látszott s kormos szarvuk. Ahogy megadta magát a hó, a partokon nyűztük a fát, szerkesztettük a tutajokat.

A tutajkötés mesterségén sok múltott. A görbe, hibás fákat úgy elrejtteni a gyertyaegyenesek közé, hogy a huncut kupec is higgye. Keskeny, hosszú tutajokat róttunk, 30—40 méteresekeket. Ezek úgy hajoltak a kanyarokban, kövek, szűk malomjárók között, mint a kígyók.

Legtöbbször Ditrón pakolástunk. Az élelmesebb tutajgazdák nem indítottak bennünket egyéb terhek nélkül. A fűrészmalmokból még szép csomótlan deszkaszalakat raktak ránk. Egész halmokat, két oldalt. Teherrel jobban űli a vizet a tutaj.

Betettek sokszor ötezer liter beüvegelt borvizet, föl a gulibát, bele az élésládát. A hajnali vörös farkú rigó fűttyére megmosakodtunk, kis kalapemelés, nézz ránk magasság, látod, mit akarunk cselekedni!

Sok bajú ember a marosi tutajos. Ha sok a víz, nagyon verdesi a szűk mederben. Ha kevés, felakad a köveken. Aztán a mellékfolyók is csinálják a gondokat, nyomnak bennünket, vágnak, ütnek partokhoz, kövekhez.

Marosvásárhelyen szélesebb a folyó. A keskeny tutajokat egymás mellé kötöttük, felvettünk rengeteg cserepet, téglát magunkra, hadd feküdjön jól vizét a lép. Hunyadban még vagonszám szedtük föl a tüzfát, Lippán kész, vasalt lovaskocsikat, szerfát, keréktalpnak való kinyagolt árut, s billegdeltünk Szegedig. Néha ledeszkáztuk a gömbfák tetejét, állatokat úsztatunk rajta. Tinót, disznót, lovat. Karámba fogtuk szegényeket, béklyóba a lábukat. Túrték a sorsukat, mert mit is tehettek volna? Minden motyónak velünk utazott a gazdája. Vagy a szege di a parton várta már, ami az övé, s árulta, mit merre. A sóház állami monopóliumot csinált a szállítványunkból, pedig magánsó volt, amikor elindult.

Minél messzibb vonszoltuk a portékát, annál magasabbra szökött az ára. A fát el lehetett adni, Szászrégenben volt akkora fapiac, hogy a két partja tíz kilométer hosszan csak tutajt tutaj hátára hordott. Ott nem volt érdemes bírósabb embereknek eleresztetni a matériát. Akadtak tutajnap számosok, akik velünk jöttek Ditrótól, de itt leszálltak. Lejebb nem szerettek jönni. Megkapták a bérüket, gyalogoltak a part mentén hazafelé.

Őseim szeretnék végigbajnokolni a Marost. Nagy volt a veszélye, irgalmatlan, de nagyobb volt utána a járandóság is.

Még pelyhedző legénytemből emlékszem, amikor ilyen utakról apámék megérkeztek, hát az olyan örömnepnek számított, mint az éves búcsú. A deszű rejtekeiben a pénzecske.

Ez széles öv a famunkások derekán, hogy a nagy erőlködésben védelmezze a csigolyáikat. Na, a deszűbeli pénzecskek előkerültek, meg az ajándékokcskák is, kicsi fényes bicskák a legénykékeknek, aranyos szállal szőtt fejrevalók az asszonyi népeknek. S a legislegnagyobb öröm,

hogy hazaértek. Valahányszor szóltak, na, megest ehejt vagyunk e. S akkor békőzélítettek a kicsinyke házikóba, s majdnem hogy sirtak, mivel úgy tartották, a halál kicsiddig szabadságra eresztette őket. Mert a Maroson tutajozvást olyan éppenséges éppenséggel el lehetett esni, akár a csatamezőn. A víz nagy úr. Minden nap más tud lenni. Húszszor elmegy benne, szelíd, huszonegyedszer beléd mar, mint a hamis kutya.

Ahol az Ilva a Marosba szakad, zajos, rövid, vaskos folyó. Napnak vetve völgye két partja. Süssön kicsit, már olvad, esz, duzzaszt, zuhog olyan bodréjos vizekkel, hogy vág neki a kőnek. Fel is borít, ahogy eke játszva fordítja meg a földet. A tutajos alákerülhet.

Ész, erő, merészség. Itt is leveszik sipkájukat a tutajosok. Markukba köpnek, kapaszkodnak a lentákba. Emlékeznek, félnek.

A szűk parti út sziklába vésvé megy ott a völgyben. Megmohosodó véset: Kutsuk Máté tutajos itt végezte bé életét!

Hogy még hányan, ki a tudója annak? Nincsen róla rovás.

Galinyinál tizméteres kő a meder közepén. Nagy vizeknél egy méter látszik ki belőle. Vig András kövének tisztelik. Neki is összetört rajta a lábja, ő ugyan fölmászott a kőre, s megszunnyadott a nagy fáradalom után, álmában pottyant a vízbe. Nem is jött elő belőle többé.

No, ha nem a kövek borogatják a lépokat, hát akkor a zuhadékok libegtetik, nyomogatják. Minden mellékfolyó, ahogy összetalálkozik a Marossal, megkergül örömeiben. Forgatja, porogteti a lápot. El sem ereszené a karjaiból, ha az erős tutajosok ki nem vezetnék a forgóból. Van pedig mellékfolyója épp elég. Ahogy jövőnk lefelé, az Ilvát elhagyva, a Görgény torkollik rá a Marosra, aztán a Lucz, a Nyárad, a Kapus, a Ludas, lejjebb az Aranyos, a Nagyküküllő, a Sebes, a Kudzsir, a Sztrigy, a Cserna, a Dobra. Mindegyik megváltoztatja országutunk természetét. A sok beömléstől erőre kap, szalad velünk. Mert amíg Maroshévíznél még alig kotyog ötkilométeres percenkénti sietséggel, addig Lippánál, pár száz kilométerrel lejjebb, ennek a százszoros víztömegével rohan. Cifráz még a folyó esése. A hajunk is lobog.

Gödemesterházánál egy ötkilométeres szakaszon 39 méteres lejtése van a Marosnak. Valóságos meghosszabbított zuhatag. Kapaszodjatok tutajosok!

Olyan bodréjos a víz, mint szappanfőzék. Habzik. Förgeteges erejű. Csak egy tutajon gyöngüljenek meg az emberek, forduljon keresztbe, a többiek belerohannak, egyberontják a lépokat. Nagy csáगतás, istenkedés magyarul, románul. Tuttusz dumnyező, mama tata! A partokról a segítség olykor bekiált. Hol szívességből jönnek, hol bérért, de annyiért, hogy szinte újra megvette a tulajdonos a fáját.

A langósabb szakaszokon a hajómalmok, malomgátak mögül lesett a veszedelem. A hirtelen jött áradás, akár egy éjszakai pihenőnél, tudott akkorát emelni a lápon, hogy leszakította a kötéléről. Nem esett valami nagy zajjal. A víz tud olyan lábbujjhegyesen jönni, mint az álom. Egyszer csak, vak a tutaj, neki valamelyik malomgátnak vagy egyenest a malomnak, söpri, mint a szemetet. S ilyenkor éjszaka van. Nem mindennap esik azért ez se. De annyiszor igen, hogy a Maros mentén végigszaladjon a hír. A malmosok nem is nagyon szívlelték a tutajosokat. Legtöbbjük ott sarcolta őket, ahol érte. A jog őket előbb védelmezte, mint az utazó faúsztatókat. A malomjogot a malombírók, esküdtek vigyázták, bajtalan alkalomkor is összeröfentek ellenünk, mint a szegényember malacai. Pedig ők voltak a vagyonosok, mi a pórok. Legtöbbünknek mindenünk velünk volt a tutajon. Az élet, suba, pipa. A malomgátak a fél folyót elfogták olykor, centiről, centire kellett kiszámítani az utunkat, hogy bele ne törüljünk a szerkezetükbe valahol. Némely lisztlopók messziről figyelték, hogy jövőnk-e, s olyankor még beljebb eresztették a hajójukat, hogy megvámolhassanak. Úgy tettek, hogy szívességből visszább húzódnak, hogy férős helyet hagyjanak, amiért elkívántak néhány szál deszkát, s a fuvarunkból ezt, amazt.

A jobb érzésük azért engedtek bennünket, mi több, ahol megszűkölt a víz a gátak miatt, hát csáklyákkal kiálltak a hajók oldalára, és tartották el magukat a terhüinktől. Néhol a révészek kutyálkodtak velünk. A folyót átfogó kompok köteleit úgy felhévérézték, hogy föltétlen beléje akadozunk. Söpört le bennünket a dulápról gulibástól együtt, ha nem kaptunk idejé-

ben észbe. Amúgy is megtolvajoltak bennünket, ha a hévért a kedvünkért megmozdították. A tutajos mindazonáltal nem lázadozott, hogy mennyi tuskén, bokron át szerzi össze a kenyerét. Az elsorolt tusakodás a foglalkozással együtt járt.

Ami ezeken túl kereste meg az embert, az már a saját nevére volt megcímezve. Teszem azt, én is kicsinyke legénytemben már mindenféle deszkametsző patakmalomokban szorgoskodtam. A Ratosnyán, a Görgényen, mikor hol kellettem. Ha volt száz léces zsindevágó műhely, hát az használt száz faragóbérest, léckapót, karóhegyezőt.

Bekaptam először egy ratosnyai metszőbe. Étel, ital, fillér. Jót tett a hazaiaknak. Egy szájjal kevesebb ette a habart puliszkát. Ha elfogyott a patakvizünk, vertük az éhkoppot. Bánatmalomká lették a műhelyek. Nem kellettünk ingyen sem. Volt azért olyan mester, aki a két víz közötti időben is munkát adott. A fűrész állt, a patak vékony erekben csordogált, gyöngye volt, mint az őszi légy, egy gyufásdobozt el nem bírt volna a hátán. Hanem, ha esős idők következtek, csülökre legények. Szilácsnál éjjel-nappal nyúttuk az ipart.

A tutajászás a vizek parancsának volt alárendelve. Tavaszokon mehettünk, őszön, amíg jégbúrbe nem takarózdott a Maros. Évközben sokszor nézhettük volna az eget. Voltak aztán helyeink, ahol kikoplaltuk a folyók jövetelét. Kaptunk annyit a munkánkért, hogy éppenséges éppen lopni nem kényszerültünk. Ugyan kényszerültek sokan. Lopókká tette őket a muszáj, s vitték is olyan nagy mértékben, hogy a rendes munka már бүдös is lett.

Egész tutajokat lopni a partokról. A jeleit átfaragták a szálfáknak, s tették más gazda kezébe a lápot. De én nem bírtam effélébe foglalni magam. Féltém is. Keveset lophattam volna. Annyiért nem érdemes bűnbe esni. Sokat nem mertem. Így aztán egyik napról a másikra éltem.

Ugyan a Küküllőben jó gazdára leltem. A malmos nem csak fűrészelt, hanem dongafákkal, szerszámzat-készítéssel is foglalataskodott. Hegyes sipkás, nagy darab román ember volt. Dolgos. Észnél lévő. Rendes kosztot, fizetést adott annak, aki a faragó baltát úgy forgatta, hogy rakodott utána máglyába az eladni való portéka. Boroshordóknak való tölgyfadongákat nagyoltunk, kocsialkatrészeket, zápokot, küllőknek valót, kerékagyakat, talpfákat, kocsirudákat. favillát, falapátot. Amíg nem jött a víz. Amikor megjött, letettük a szekercéket, neki-hurboltuk magunkat a deszkavágásnak. Minden évben nyolc hónapot éltem a kosztján. Borotválkozás koromig nála siriltem.

A malomtól száz lépésre lehetett a lakóháza. Faműves volt, miből is lett volna a háza másból, mint özönfából. Feketére kiáztatott fenyőszálakból. Oda mi nem is tettük be soha a lábunkat. Enni, fogatlan vén banya hozott napjában háromszor. Kecsketejes malét, töpörtös kását, téjfőlös lángost. Délebédre habart leveseket, sült halat. Jókat ettünk. De olyan szálkamerber voltam azért, mint az erdei fenyő. A balta meg a gyűrűzés kihűzgálta belőlem az erőt.

Egyszer, véletlenül, a malom fölötti tiszta patakban ejtőzván, látom, szép fekete szemű lány megy a gazda faházába. Ejnye, szomszéd lány lehet-e? Tudatlanságban maradtam felőle. Haném, hogy a környék falvai odajártak ezért, azért, s a gazda alkudozott velük sokáig, hát a szájtátiktól csak kitudtam, hogy a szép szemű fáta, az öreg felesége. A vén, fogatlan meg a gazda szülőanyja. Ejnye, ebugatta! De úgy voltam véle, egyet se búsúlj, Károly, mert a kezedre kell járjon az élet! Kifirtattam, hogy mikor megy a menyecske vízért. Ment háromszor napjában. Reggel nem eredhettem a nyomába, se délben. Hanem estendőn az ösvényre ültem, amin jőnie kellett. Na, köszönök. Rám sem néz, kikerül, megy. Nem tágitottam. Ahogy ránk esett a sötét, hogy a balta sem látta már hová vágjon, mentem az ösvényre. Az öreg odabent vacsorált ilyenkor, nekünk is meghozta atájt a banya az ételt. De nem arra voltam én éhes.

A nevét is tudtam: Szabina. Annál szebbet nem is találtam. Pedig mást se láttam ki a fátából, mint a kékfestő kendő alól kifehérlő kerek arcát, szénfekete szomorkás szemét. Annyira tudtam sajnálni, hogy nem tudtam szétválasztani: szeretem, sajnálom. A baltám is erre a tempóra járt. Szeretem, sajnálom; szeretem, sajnálom.

Ültem esténként az ösvényen, kikerülgetett rendesen. Kivettem a kezéből a favödröket

vittem előtte, megmerítettem, vittem utána. Túrte. Tíz lépésre a házuktól a kezébe vette, vitte. Mondom neki: cáre buna!

— Mulcuneszk! — válaszolta halkán, ahogy a madár pityereg.

Akkor szólalt meg először. Mind gyakrabban megsajdultam, hogy így elválogattunk es-ténként. Enni sem nagyon bírtam. Naphosszat a vizet lepetyeltem, mint a háromnapos lako-dalomból hazaverdő kutya. Hogy így menegetett az esti vödörváltogatás, már nem csak a tekintetünk akadozott össze, de a kezünk is. Addig erre, addig arra, látta Szabina, hogy ég a belsőségem utána, rá pedig annyira vigyáznak otthon, mint a gyertyalángra. Egy hunyorítás-sal sem biztatott. Mert mivel is. Törvényes hitese volt a gazdának, hát hová szaladhatna mel-lőle? Én meg kérleltem, hogy szökjünk ki a világból. Mert nélküle nem férek meg benne. A vállát sem vonta. Mit gondolt, mit se, az idő volt a megmondhatója. A gazda sem sejdít-he-tett semmit. Az asszony miattam egy féllépésnyit sem késett soha. Ha annyi volt már a piacol-ni való áru, hogy az ég alját súrolta udvarunkon a sok fajta boksa, lápra raktuk, ereszkedtünk Gyulaféhevárra. Néha jött az asszony, meg az ember, meg két tutajos legény. Máskor nem ért rá a gazda. Soborsin külseje leégett, kellett a szaktudása. Hármasban mentünk a fapiacra. Beszélhettem neki. De mintha a szelekbe vettem volna szavaimat. Semmit nem válaszolt. Egy hunyorításnyit nem biztatott. Én meg csak öröltem, zúgtam, akár a patakmalom, fárad-hatatlanul, a fülébe. Egyszer megbicsaklott. Rám borult. Sírt, mint a sebes eső. Hogy velem jó, akárhová, de már menjünk is.

Hohó, tubicám, fel kell arra készülödni! Na, felkészültem. A pénzem is éppen a deszü-ben csücsült, dugig rakva árukkal vízen ringott már a lépünk, a mester nem akart velünk ereszkedni. Indultunk a Marosnak. A piacnál kivettem a tutajostársat, hogy nézzen vevő után, én meg ereszkedtem felfelé. Gondoltam, lemegyek Titelig is, ha kell, hiszen viszem magammal az egész világot. Amiért élek. A sors vagy a Maros nem akarta?

A peleti határnál, ahogy a folyó elhagyja a havasokat, tele a meder kecskekővel. Tudtam őket. De most nem azokra ügyeltem, hanem a gulibában remegő Szabinámra. Rásiklottam egyik víz alatti sziklára, egyet fordított a lápon, a feneké keveredett fölül. Én ki alóla, Szabina oda maradt. Napokig ott szaladoztam a partokon, mint az eltévelyedett kutya. Ahogy a tu-taj fölfelé nem tud menni az erdőnek, ahonnet elindult, hát én sem.

Sült gombát eszegettem, vadsalátát. Nyolcadik nap este parthoz állt egy tutaj, emberei főztek. Odaköszöntem közéjük. Cefetül nézhettem ki, mint akit akkor vágtak le a kötélről. Meg is ijedtek. Elharapták a szavukat. Várákozva szóltak: Ingyi mere!

Leültem. Reggel velük ereszkedtem Szegedre. A Szilvániás gazda, Márkus Ede úgy foga-dott, mint a saját emberét. Fizetni akart nekem is. Mondom, én csak utaztam. De dolgozni szeretnék nála. Befogadott. Akkoriban már az ő munkásait is hívogatták katonának. Hol itt, hol ott hiányzott valaki. Én meg a fészit úgy forgattam, mint a fűrészt vagy a szálfákat. Befo-gadott. Hagyta, hogy a színben lakjam. Szép, meleg május vége jött ránk. De én csak öbö-lyögtem, mint akiből elszökött az élet. Volt pénzem, a lenyárjaadt harisnya helyett tudtam ru-hát venni. De örülni nem jött kedvem. Miért is nem haltam meg ott, véle? Mit akar velem az élet?

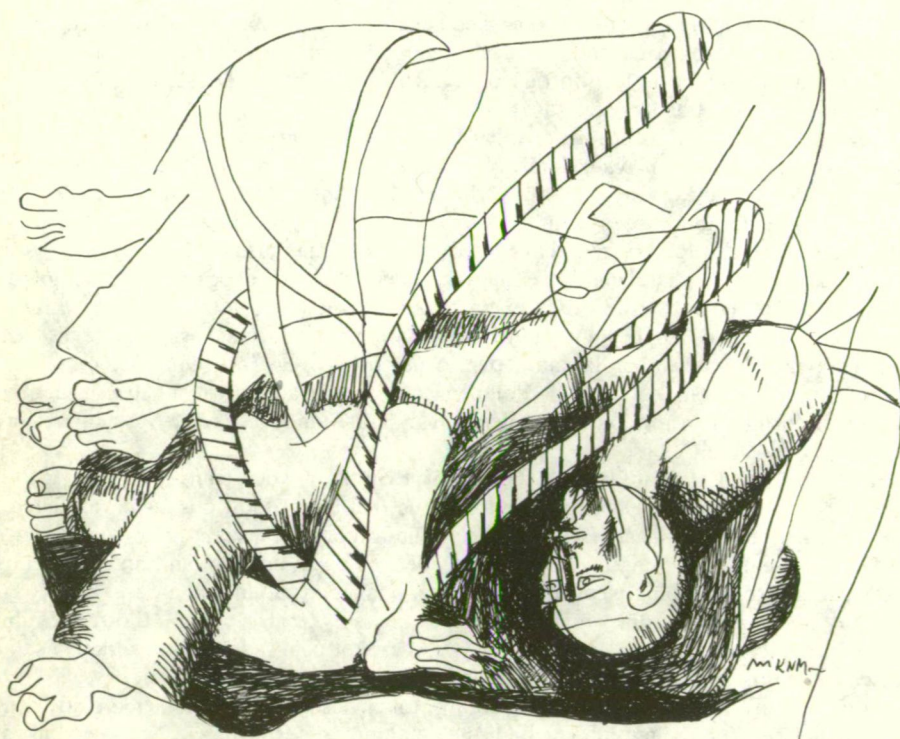
Hajnalt érkező kofahajókkal járt be Makóról egy kicsinyded leányka. Tizennégy éves forma, kis girhes. Szántam. Ha este elment a hajója, hát behúzódott ő is a gyár területére, a fűrészpáros színbe vette magát. Egész nap tele a haja faporról, a szája prémjén is vastagon állt. Már észre sem vette. Senkije, mint nekem. Mert én olyan árva voltam, ha egy kicsinyke kószáló kutya vetődött volna élem, hát annak is a nyakába tudtam volna esni.

Nahát, összeismerkedtünk, mint a testvérek. Kicsinyke girhecském. Elöttem Szabina szikrázó fekete sörénye, szeme. Pedig véle egy árva csókot nem tudtunk ám váltani. Csak lá-tásból várákoztunk egymásra. Hanem a girhes egy napon, év teltén is tünan, egyszer kihök-kenti, hogy ugyanvalóst elmehetnék én hozzájuk. Én el. Tiszta voltam mindenki előtt, mint a kisubickolt teliképű holdvilág, hogyne mehetnék el, amikor el is mehetek. No, megyünk, vo-naton, vasárnap reggel. Kiérünk a temető árkához. Négy kisgyerek, s árvák. A legkisebbik vi-

lágra révészülésében halt el az anya. A szegény emberférfi volt a dajka, az anya, az apa. Vékony szál emberpéldány az is. Girhes, toprongyos. De azért étellel kínált. Frissen fejt kecsketejjel. Kenyér egy falat se. Este későn végzett, amikor a pénzt a markába kapta, már kenyeret nem tudott venni. Majd a kispacra behol, délre lesz főtt! Ó, ember, ember, hát hiszen te még szerencsétlenebb lehetsz nálamnál is! Így én. Néztem vagy ötvenöt esztendőnek. Hetes szakáll kuszálódott a képén. Két első foga, mint a nyúlak, kiköszönt a szájából.

Szegyeneről beszélt. Ennyi gyerek mellé nem kap asszonyt. Hatan fület mutattak, akiket előkért. A hetvenéves vénasszony se kívánt melléje feküdni. Pedig csak négy évvel volt idősebb nálam.

Zótától kezdve is itt ülök. Ha egyszer az emberfiával megborul az élet tutaja, hát éppenséggel örüljön, ha az árnyékvilágban szedheti a levegőt, la.

KOTSIS NAGY MARGIT RAJZA